

Juhlajulkaisu
Esko Hoppu
1935 – 15/1 – 2005

Toimittajat

Heikki Halila

Mika Hemmo

Lena Sisula-Tulokas

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

© 2005 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen ja taiton suunnittelu: Heikki Kalliomaa

Esko Hopun valokuva s. VII Atelier Nyblin

ISSN 0356-7222

ISBN 951-855-239-8

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2005

Eero Routamo

Itse määritelty tappio tai muu syy korvausvaatimuksen perusteena. Luokitteluongelmia ”korvausoikeudessa”.

Artikkelin lähtökohta KKO 1999:121 ja kantelu oikeuskanslerille

Korkein oikeus päätti ratkaisussaan 1999:121, ettei Helsingin kaupunki ollut oikeutettu perimään ilkivaltaisen palohälytyksen tekijältä kaupungin palo- ja pelastuslautakunnan tekemän päätöksen mukaista 4 000 markan korvausta, vaan ainoastaan oikeaksi todistamansa todellisen vahingon mukaisen korvauksen.

Oikeuskanslerille 19.11.2000 osoittamassaan kantelussa eräs henkilö tiedusteli, voidaanko Kristiinankaupungin vastaavaa tilannetta varten vahvistamia maksuja pitää laillisina. Hän epäili, etteivät useimmat ihmiset osaa hakea muutosta taksaan perustuvaan päätökseen.

Apulaisoikeuskanslerin päätöksessä 29.11.2002 (Dnro 1062/1/00) todetaan mm., että Kristiinankaupungin ao. päätöksessä mainitut ilkivaltaisesta hälyttämisestä perittävät maksut ovat olleet etukäteen tehtyjä määritelmiä siitä, kuinka vahingonkorvaus tämänkaltaisissa tapauksissa tullaan vaatimaan, ja ettei ”taksoilla” ole vahingonkorvausoikeudenkäynnissä mitään sitovaa vaikutusta.

Koska asialla apulaisoikeuskanslerin käsityksen mukaan oli yleisempääkin merkitystä, hän lähetti vastauksensa sisäasiainministeriölle ja pyysi ministeriötä selvittämään, olisiko muissakin kunnissa vastaavia lakiin perustumattomia taksoja ilkivaltaisesta palohälytyksestä.¹

Asiassa kertyi aluksi melkoinen määrä kuntien vastauksia. Asiakirjoista ilmenee, että vain osa kunnista oli vaivautunut vastaamaan tiedusteluun; esim. Etelä-Suomen läänin 88 kunnasta vastauksen oli aluksi antanut 23 kuntaa. Näistä kunnista seitsemän ei laskuttanut ilkivallasta, mutta 16 kunnalla oli vahvistettu maksu. Määrältään maksut vaihtelivat melkoisesti, koska suurin oli 555 ja pienin 180 euroa. Vastaajien määrä on sittemmin täydentynyt, mutta kaikkien kuntien kannanottoa ei ilmeisesti ole koko maasta saatu.

¹ Helsingin Sanomat uutisoi asiasta 6.2.2002.

Omaehtoainen kokemus

Oikeuskanslerin tiedustelu oli selkeästi rajoitettu koskemaan vain palohälytyksen taksoja. Asialla on kuitenkin paljon laajempi ulottuvuus, jonka vuoksi en jatkossa rajoita esitystä tällä tavalla.

Muuttaessani rivitaloon Lehtisaarella elokuussa 1993 kasvoi talon vieressä kaupungin metsäpuistoksi nimittämällä maalla puu, jonka oksat ulottuivat taloomme siten, että ne tuulessa hankasivat sekä katon reunaa että parvekkeen kaidetta. Kaupungin metsää hoitavat tulivat pyynnöstäni kaatamaan puun. Seuraavaksi tuli 600 markan lasku, jota aluksi kieltäydyin maksamasta. Kaupungin lakimies ilmoitti vakavassa kirjelmässään, että kysymyksessä oli vahvistettu taksa, jota tuli noudattaa. Pidin perintää vallinneessa tilanteessa laittomana, mutta sovun saavuttaakseen vaimoni maksoi laskun.

Kokemukseni vuoksi aloin seurata aihepiiriin liittyvää lehtikirjoittelua. Olenhan aikoinaan kirjoittanut professori Esko Hopun ja minun yhteisen esimiehen Matti Ylöstalon juhlaulkaisuun artikkelin velvollisuudesta korvata viranomaisille aiheutuneita kustannuksia ja esittänyt jo vuonna 1986 artikkelin lopussa eräitä ”provosoivia kysymyksiä”.

Kysymyksiä teen nytkin, en provosoi.

Muita havaintoja ”taksoista”

Olen kahteenkin kertaan kiinnittänyt huomioni päivälehdessä joulun alla julkaisemaan uutiseen siitä, että Helsingin kaupunki perii maksua joulukuusivarkaalta. Aluksi kirjoitettiin, että maksu on 100 markkaa alkavalta metriltä. Sitten kerrottiin, että hinta on 200 markkaa alkavalta metriltä.

Olen tiedustellut ao. päätöstä nähtäväkseni kaupunginlakimies Harry Åhlgreniltä. Vastauksen mukaan määrä perustuu ”Kaupunkien puutarhureiden seuran laskentamalliin”, jonka ohjeiden mukaan minkä puun tahansa arvo on mahdollista määritellä ottaen huomioon mm. puun kasvupaikka, koko ym. Laskentamallia sovelletaan myös vahingontekoihin ja liikenneonnettomuuksissa vaurioituneiden puiden korvauksiin. Vastoin päivälehden uutisointia ei kuulemma ole löydetty päätöstä, jossa olisi todettu, että kuusi, mikä hyvänsä, olisi x euroa/m.

Asiallisesti ottaen olen sitä mieltä, että joulukuusivarkauteen liitetty taksoitettu hintavaatimus olisi lainvastainen. Metsänhaaskaus on yleisen lain mukainen vahingontekorikos. Kunta voi vaatia rangaistusta ja todelliseen menetykseen perustuvaa korvausta.

Lehtisaaren ajoilta tiedän, että metsiin iti ja kasvoi jatkuvasti kymmenien pienten kuusien pusikoita. Jos nyt joku vanha nainen vei sieltä metrin pätjän pikkujoulun ilokseen, mitään vahinkoa ei tullut kenellekään. Päinvastoin, maanomistaja hyötyi siitä, että metsää kunnostettaessa tämä taimi ei aiheuttanut työkuukustannuksia. Raivausta on Lehtisaarella tehty havaintojeni mukaan lähes joka vuosi.

Tietysti on kätevää, että vahingontekijältä voidaan lisävaivaa aiheuttamatta periä rahaa ja jättää rikosasia ajamatta. Itse asiassa vahingonteon osalta korvauksen maksaminen on asetettu RL 35:7:ssä tavallaan rangaistuksen vaihtoehdoksi (*Toimenpiteistä luopuminen*). Rangaistukseen ei välttämättä tuomita, jos vahingonkorvaus on maksettu.

Eräällä tuntemallani vartioidulla kalastusalueella palkattu vartija noudattaa aivan samaa menettelyä. Jos kiinnijäänyt salakalastaja suorittaa vapaaehtoisesti määrätyn summan rahaa, muista toimenpiteistä yleensä luovutaan.² Tässäkään tilanteessa ei vaadita vahinkoa kalastus-oikeuden haltijalle, koska salakalastus ei edellytä, että saalista on saatu. Yrittäminen riittää.³

Edelleen olen todennut, että valtion omistama Finnair on ilmoittanut perivänsä lentokonehäiriköiltä korvausta 170 euroa aiheutetun myöhästymisen minuutilta. Yhtiön lakimies ilmoitti kuitenkin puhelimessa, ettei asiassa ole tehty mitään yhtiön organisaation päätöstä, vaan laskelma on yhtiössä tehty lakiasiain osaston toimesta. Oikeudenkäynnin sattuessa pyritään perimään todellisen vahingon määrä. Jos se ylittää 170 euroa minuutilta, peritään syntyneitä kustannuksia siis enemmän. Lähtökohtana taksalle on kuulemma aidosti yhtiössä tehty kustannuslaskelma, jonka perusteella 170 euroon/min on päädytty. Käsittääkseni tällä tavoin toimiminen vastaa korkeimman oikeuden omaksumaa näkemystä korvausmäärän ”taksoittamisesta”.

Lainsäätäjä (kansanedustajat, ympäristöministeri) taksoittamisen eturivissä

Edellä mainitussa Ylöstalon juhlaulkaisussa olevassa artikkelissa esitin, että valtion perimien maksujen osalta tulisi kaikissa tapauksissa käyttää lainsäädäntöä. Näin on eräissä tilanteissa nyttemmin tehtykin. Seuraamukset ovat varsin erikoisia. Otan esimerkkinä pari lehti uutista:

Helsingin Sanomien uutisten mukaan valtio on vaatinut

- a) karhujen salakaadosta 6 400 euroa (HeSa 23.10.2003); ja
- b) rauhoitettujen lintujen tappamisesta 25 000 euroa (HeSa 9.6.2004)

Elämäni varrella olen tottunut siihen, etteivät lehtien tiedot oikeudenkäynneistä tai lainsäädännöstä välttämättä pidä aina paikkaansa. Nämä artikkelit tuntuvat kuitenkin uskottavilta, koska vaatimuksille on todella lainsäädännössä vahvistettu peruste.

Luonnonsuojelulain 9 §:n mukaan on tuomittava menetetyksi se arvo, mikä rauhoitetulla eläimellä on tai kasvilla on lajinsa edustajana (*Menettämisseuraamus*). Ympäristöministeriö oikeutetaan laissa vahvistamaan nämä ohjeelliset arvot.

² Eräässä törkeässä tapauksessa asia on viety oikeuteen. Valantehnyt riistanvartija alkoi kalastaa taimenta yksityisellä alueella heti rauhoitusajan alettua 11. syyskuuta. Lainrikkokojen kulut olivat noin 20-kertaiset verrattuna ”taksaan”.

³ Kaikissa tällaisissa tilanteissa aiheutuu käsittääkseni erityinen ongelma tilintarkastajille. Yleisesti on tiedossa, että menoja on helppo tarkastaa tositteiden nojalla, mutta tulouttamisen tarkastaminen on todella vaikeaa, jos kysymyksessä ei ole sopimukseen perustuvan jatkuvan tulon kirjaaminen.

Tällä perusteella on tehty rauhoitettujen eläinten ja kasvien ohjeellisista arvoista, YMA 3.1.2002/9. Tämä ”taksa” sisältää kaikkiaan noin 280 nimikettä ja suuren joukon erillissään-
nöksiä, joiden nojalla määritellään mm. riistaeläinten ja rauhoitettujen kasvien arvo.

Varmasti meidän kaikkien, siis myös juhlaulkaisun saajan professori Esko Hopun, on syytä tietää, mitä maksaa eräiden eläinten tappamisen valtiolle aiheuttama ”vahinko”:

- a) liito-orava 1009 euroa;
- b) västäräkki 34 euroa;
- c) harjunsinisiipi (perhonen) 1682 euroa; ja
- d) puhahärö (kovakuoriainen) 1682 euroa.

Listan hintakärjessä ovat saimaannorppa ja merikotka, arvoltaan kummatkin valtiolle 7400 euroa.

Olen nuoruudessani toiminut seitsemän kesää luonnonsuojelualan vartijana ja ornitologia. Arvelen usein, etteivät tämän päivän luonnonsuojelusta innostuneet aina tiedä, kuinka asiat luonnossa tapahtuvat. Pilkkasiipiä (*Melanitta f. fusca*) koskevissa kenttätutkimuksissa totesimme, että poikasista jää henkiin noin 2 %. Kun kuitenkin eräs siipimerkitty emo pesi saman katajapensaalla toistakymmentä vuotta ja sai munia vuosittain 8–10, tuo määrä riitti lajin lisääntymiseen. Ennen kuin emo lopettaa lisääntymisen, eloonjääneet poikaset ovat sukukypsinä aloittaneet omien poikasten saamisen!

Västäräkillä on asetuksessa vahvistettu vaatimaton arvo, 34 euroa. Kun västäräkki useina kesinä tekee kaksi pesää ja saa siis ehkä 8 poikasta, laskekaa hyvät suojelijat, mitä tapahtuisi, jos kaikki poikaset jäisivät eloon. Nehän alkaisivat saada poikasia ennen kuin emo lakkaa lisääntymästä. Pihallamme Lehtisaarella pesi taatusti sama västäräkkipari ainakin 9 vuotta ja käyttäytyi lähes ”kesysti”. Kaikkien poikasten selviytyminen johtaisi kaikeksi siihen, että maapalloa peittäisi kymmenen vuoden kuluttua paksu västäräkkikerros. Ei ole mielekäästä viedä huonovointista västäräkin poikasta pieneläinklinikalle.

Aikoinaan ”kruunu” oli tietävästi ymmärtänyt pidättää itselleen oikeuden lohiin ja hirviin.⁴ Valtion ”oikeutta” on nyt kuitenkin lisätty lainsäädännöllä kaikkeen rauhoitettuun, myös kasveihin. Hirvistä valtio perii toki maksun silloinkin, kun niitä kaadetaan luvallisesti. Alle 65-vuotias aikuinen maksaa myös oikeudestaan kalastaa lohta valtion vesistä.

Todellisuudessa lienee myönnettävä, että tässä kuvaillun lainsäädännön perusteena on vain käsitys siitä, etteivät rangaistussäännökset riitä, vaan on tuomittava lakia rikkovat myös maksamaan rahaa.

⁴ Muistamani mukaan Ahvenanmaalta luovutettiin kuninkaalle verona myös savustettuja siiankieliä muutamia satoja kiloja!

Mielivaltaisia rahavaatimuksia?

Teoksessa Suomen vahingonkorvaus kiinnitetään jo huomiota siihen, että eräillä alueilla kehitys näyttää kulkeneen kohti menneitä aikoja, jolloin rangaistukseen liitettiin korvausseuramus, bot.⁵ Korvaukset eivät nyttemmin aina olekaan korvausta kärsitystä vahingosta, vaan luonteeltaan lähinnä rangaistuksia. Lainsäädännöstä mainitaan teoksessa työsopimuslain silloinen 47 § ja tasa-arvolain 11 §, joissa veloitetaan suorittamaan korvausta tietty määrä, jolle on säädetty minimi ja maksimi. Sanonnat vaihtelevat lainsäädännössä siten, että joskus veloitetaan korvaamaan, joskus on maksettava hyvitystä jne. Listaa on ilmeisesti teoksen seuraavassa uudistetussa painoksessa pidennettävä, koska vastaavia määräyksiä on kilpailunrajoituslaissa (*Kilpailunrikkomismaksu*) ja tätä kirjoitettaessa tekeillä estämään laivojen laittomat öljypäästöt Itämeren alueella.

Rikoslain uudessa 9 luvussa säädettiin oikeushenkilön rangaistusvastuusta. Se voi johtaa laissa säädettyyn maksuvelvollisuuteen, vaikka ketään oikeushenkilön palveluksessa tai toimielimessä olevaa ei todettaisi syylliseksi.

Kilpailulainsäädäntöön on nyttemmin sisällytetty säännös siitä, että seuraamusmaksun määrittelee kilpailuneuvosto. Maksulle on asetettu ala- ja yläraja, mutta lain mukaan ylärajan voi ylittää, kunhan jättää 10 %:iin vuosivaihdosta.

Säännöksen osalta voidaan esittää lukuisia oikeudenmukaisuuteen tähtääviä kysymyksiä:

- a) miksi maksu menee valtiolle, vaikka vahinkoa kaiketi ovat kärsineet aivan muut;
- b) onko oikein, että samasta rikkomuksesta voi joutua maksamaan sekä valtiolle tai Euroopan unionille että USA:ssa ryhmäkanteen nostaneille;
- c) miksi kilpailulakien tarkoitus on edistää kilpailua, mutta samalla (toisin kuin urheilussa) kieltää ehdottomasti voittamasta sitä; ja
- d) onko oikein, että joku saa vapaasti määritellä korvaussumman asteikolla 5 000 markkaa–10 % liikevaihdosta?⁶

Jos joku menestyy liiketoiminnassaan niin hyvin, että voi voittovaroillaan ostaa muut alan yritykset, se nykylainsäädännön perusteella sekä EU:ssa että USA:ssa todennäköisesti kielletään. Kilpailla pitää, voittaa et saa!

⁵ Eero Routamo – Pauli Ståhlberg: Suomen vahingonkorvausoikeus, 4. uudistettu painos, Helsinki 2000, s. 8.

⁶ Useiden suomalaisten yritysten osalta maksimi tarkoittaa satoja miljoonia euroja.

Käsitteiden selkeyttämisen tarve

Näyttää siltä, että ainakin päivälehtien uutisoinnissa on toivomisen varaa.⁷ Useimmat ihmiset kuitenkin muodostavat käsityksiään juuri lehdistön antamien tietojen varassa. Olisi selventävää huomata, että rahan periminen erilaisissa tilanteissa perustuu useisiin lähtökohtiin, joita yritän seuraavassa luonnehtia:

- a) todella kärsitystä vahingosta halutaan korvausta ns. täyden korvauksen periaatteen mukaisesti siten, että vahingonkärsijä pääsee siihen taloudelliseen tilanteeseen, jossa hän olisi, ellei vahinkoa olisi aiheutettu;
- b) lupamaksuilla tai vastaavilla kunnan tai valtion poliittiset päättäjät haluavat parantaa yhteisönsä taloudellista asemaansa viittaamatta verojen korottamiseen;
- c) moitittavasta käyttäytymisestä halutaan määrätä menettämisseuraamus, koska rikosoikeudesta ei löydy rangaistusmaksimia, jonka uskottaisiin tai koettaisiin olevan riittävän ankara torjumaan tuomittavaksi arvioituja tekoja; ja
- d) tilanteissa, joissa vahingon todellisen määrän todistaminen on vaikeaa (syrjintä, irtisanomisen jne.) halutaan turvata ”heikon osapuolen” asemaa.

Vahingonkorvausoikeutta selittävässä oikeuskirjallisuudessa tulisi siis edelleen selventää käsitteistöä näiden näkemysten avulla ja luokitella asianmukaisesti tilanteet, joissa puhutaan korvaamisesta. Vahingonkorvaus, lupamaksu, menettämisseuraamus ja rangaistusluonteinen maksu ovat kiistatta aivan eri asioita.

Matkalla kohti rangaistuskorvausta?

Yhdysvaltojen korvausoikeudessa (Law of Torts) tunnetaan korvauksen määrittely rankaisuperusteella, ns. punitive damages. Ehkä oikeudenkäyntejä romantisoivat televisiosarjat ovat tartuttaneet meihin jotain uskoa siihen, että USA:n malleja tulee noudattaa täälläkin. Suhtaudun asiaan suurella epäilyksellä. Miksi vahinkoa kärsineelle tulisi tuomita korvauksena kymmeniä miljoonia dollareita, jotka taatusti elättävät hänen perillisansä kolmanteen ja neljänteen polveen?

⁷ Otan esimerkkinä HeSa:n uutisen 19.2.2004. Sen otsikon mukaan New Yorkin pörssin välittäjät tuomittiin miljoonakorvauksiin. Artikkelin tekstin mukaan Yhdysvaltain arvopaperikauppaa valvova elin on tehnyt sopimuksen asiassa, eikä summa siis perustu tuomioon. Jatkossa kerrotaan, ensimmäinen rangaistusta yrityksistä on maksamassa tietyn summan. Kun asia on sovittu, ei ketään liene rangaistu eikä artikkelinkaan mukaan kukaan myönnä syylistyneensä mihinkään.

Lopuksi esitän parhaat kiitokset apulaisoikeuskansleri Jaakko Jonkalle sekä Finnairin ja Helsingin kaupungin lakimiehille, jotka ovat auliisti edistäneet artikkelini vaatimien asiatietojen saamista.⁸

⁸ Kansalaisten kai halutaan olevan perillä lain sisällöstä. Edellä mainitusta YMA:sta Edita laskuttaa 5 euroa ja siihen lisää 6,56 euroa toimituskuluja. Sivuja on asetuksessa 7, sivun hinnaksi tulee 1,85 euroa. Taksoitus on siis tosi reipasta eikä liene puhettaakaan siitä, että kysymyksessä olisi määräävän markkina-aseman väärinkäyttö. Kunpa juhla-julkaisuista saataisiin sivulta sama hinta!